

HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam
11/05/2017

HÌNH
Á»NH BÒ
TÁ»T QUAN
Á»M QUA
TRANH DÂN GIAN Á» VIÉT
NAM

*
Jean-Pierre Pascal *
Đềch tể tị»ng Pháp bđi Vi
HÓng Nam
Tôi

ché trình bày ß áy mùt sñ tranh °Ýng Hàng Trñng (thành phñ Hà NÙi) và
làng ông HO (cách Hà NÙi khoẽng 40 km phía ông b̄c).

Nũu các tranh v½ các vẾÁ thñ linhÁ hay các nhân v-tÁ jø LãoÁ có khá nhiÁu, các tranh nói vÁÁ Ph-t giáoÁ t°ing NĩÁ hiũm vi
°ác dùng Á cú»g bái.

BÓ TátÁ Quan Á»M °ácÁ hình dungÁ d°Ui ba đjng:

-Á Quan Á»M trongÁ thũ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt
-Á Quan Á»M °ácÁ thÝ cú»gÁ trong núi UngÁ H°ing Tích
-Á Quan Á»M theo tíchÁ Quan Á»M ThẾ Kỉnh

A.Á Quan Á»M trongÁ thũ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt

Chúng taÁ thũ ß °Ýng Hàng Trñng vàÁ lân c-nÁ nhiÁu tranh v½ các vẾ thñ trongÁ thũ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt, trong ó c
Á»M. Dù cácÁ tín ng°ángÁ này không cóÁ liên quan ÷nÁ Ph-t giáo, viÇc thÝ cácÁ thánh m«uÁ rñtÁ phỔ biũnÁ trong các chùaÁ
Nam, bên cjh bàn thß Ph-t, cácÁ BÓ Tát, hayÁ Quan Á»M. áy là mùt iÁm -c tr°ng cçáÁ ViÇt Nam, cing áng ÁÁ chúng taÁ bà
doÁ vàÁ IẾch síÁ trong buỒi hUi thøo này.

Tranh 1.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Tam phç

Quan Á»M hiÇn ß trên cao nhũt, bên cjh có Kim Ông vàÁ Ngíc Nĩ. VẾ thũ cçáÁ Quan Á»M là cai quũnÁ thũ giUiÁ Tam Phç, v
thñ này gñ nh° °ác nh-p vàoÁ Ph-t giáo ViÇt Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°ingÁ jì diÇnÁ ba thũ giUi, và d°Ui nữa c
M«uÁ choÁ ba thũ giUi:

- m-c áo ỉ làÁ Thánh M«uÁ LiÁu Hjh, ngñ trẾÁ trên trÝi

- m-c áo tr°ng làÁ Thánh M«uÁ Tho£i, ngñ trẾÁ trên biÁn, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ Thánh M«uÁ Th°ãng Ngàn, ngñ trẾÁ trênÁ núi rêngÁ và các dân tÙc miÁn núi

Tranh 2.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Té Phç

Hình ênhÁ này giñngÁ béc tranhÁ trên. ChẾ thêmÁ Té Phç. Các vẾÁ thñ linhÁ m-c áo vàngÁ t°ãng tr°ngÁ choÁ thũ giUiÁ trái
Thũ gianÁ ng°Yi sñng °ác t°ing tr°ng ß phñ d°Ui bđi hai cô lái ò trên sông. P giĩa hai cô lái ò có mùt con rÓng ba ßu chín uó
ba °a c°ái lên núi và rêng

Tranh 3.Á Quan Á»M có Kim Ông vàÁ Ngíc NĩÁ bên cjhÁ Á

Cing trong lojì tranh này, Ph-t Bà ngÓiÁ mùt minhÁ trên óaÁ hoa sen, hai bên có hai vẾ thñÁ phá tá.

B.Á Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ H°ing Tích

NhiÁu tranh ông HÓ v½ Bà Chúa ngÓi trong chùa núi H°ing (H°ing Sjn), trong UngÁ H°ing Tích. Các tranh Áu v½ theo cùng m
kiÁu: mùt ngõi chùa/bàn thÝ ß giĩa (vUi Bà Chúa), có hai con v-t bên cjhÁ biÁu t°ãngÁ cho các cßu mong °ác viÇt lị trên hai c
nhĩng lÝiÁ cßu nguyÇnÁ cho mùt ng°Yi hay mùtÁ gia ìnhmà ng°Yi ta cßu mong nh-n °ác sñÁ phủ hUiÁ cçá Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ H°ing Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ BÓ TátÁ Bà Chúa Ba (Công chúaÁ thẽ ba), tểc làÁ Quan Á»M DiÇu ThiÇn. Bà cóÁ hào quangÁ trên
trênÁ hoa sen,Á n m-ckiÁuÁ truyÁn thñngÁ ViÇt Nam.

Quang cñnhÁ °ácÁ mô tẾÁ trong hai câu Nĩ: h°ju thÝi dâng hoa và hçc thÝi tị»n qu£. Hçc và ào là biÁu hiÇu cçá sñÁ tr°Ýng
biÁu hiÇu cçá sñÁ tài lÙc, hoa nũu là hoa m«u jn, là sñ cßu mong vÁ tiÁn tài vàÁ danh vjng.

Bà Chúa Ba úng là mùt hình đjng cçáÁ Quan Á»M nh°Á tỉ rỐÁ trong tranh sau.

Tranh 5.Á Quan Á»M trong Ung núiÁ H°ing Tích

Quang cñnhÁ giñng nh° trên, và xOy ra tjiÁ H°ing TíchÁ nh° °ác ghi trên chính iÇn chùa.Á Quan Á»M °ácÁ nh-n diÇnÁ ra vì b
vẾ thñÁ phá tá.

TruyÇnÁ Quan Á»M - d°Ui đjng Bà Chúa Ba - °ácÁ løy raÁ tểÁ cỐ tíchÁ Trung Hoa vÁ MiaoChan (vn. DiÇu ThiÇn, °ácÁ xem m
Guanyin,Á Quan Á»M). TruyÇn này °ác kÁ lị trong hai tranh sau.

Tranh 6. DiÇu ThiÇn ß chùa Bich T°Ùc Á

Vua Trang V°ing (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô ßu Áu løy chÓng khá gi£, riêng cô út DiÇu ThiÇn rñtÁ mù jø, chẾ muN
không chẾuÁ l-p gia ình. Sau nhiÁu lşnÁ tìm cáchÁ khuyên b£o, nhà vuaÁ ành chẾu cho nàng i tu ß chùa Bich T°Ùc, nh°ng r
cácÁ ni côph£iÁ hành hjÁ công chúaÁ Á làm thayÁ Oĩ ýÁ Ënh cçá nàng. Nh° v-y nàng ph£iÁ mùt minhÁ lo viÇc nUi trã và làm
ThiÇn v«nÁ chẾu ñngÁ khôngÁ than thßÁ gì vàÁ tị»p tá»cÁ tị»n triÁnÁ trênÁ con °Ýng tu t-p.

Trên hình v½, DiÇu ThiÇn ang éng quét sân chùa. Bên cjh nàng có mùt con cíp và mùt con rÓng, ngoàiÁ vai tròÁ b£o vÇÁ v
chúng còn giúp nàng trong công viÇc nUi trã. Trên hai câu Nĩ, bên trái có Hşm thÝi bO qu£ (Cíp ánh qu£ dĩ), bên ph£i RÓng

n^oÚc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á ThÕ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoà
lÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác
nàng.Á CuNi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÕnÁ công chúaÁ ch°a kËp lìa thÁ xác thiÁ thÕ ÆaÁ (T
con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trñnvào rëng.Á Linh hÕnÁ cça DiÇu ThiÇn lìa khii xác vàÁ xuNng Âm phç. M°Yi vË Vua/
ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi b't şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày lãÁ bxnGÁ cÆm thÿy
phçÁ biçn thànhÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra lÇnh uÕiÁ linh hÕnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁÁ trşn thç, tìm l; c; thÁ ã °ác
khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh l; , nàng °ác d«n çn mùt hòn Éo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça
chúaÁ H°ing S; (Xiangshan). Bà sNng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sNngÁ nhing k» bl
Nh° v-y, d;ng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HÆi, °ác các ng° dân hay dân sinh sNng ß ven biãn tôn thÝ, Á xinÁ
l;Á các nguy c; do biãn hay bão tNÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gşn gii vUi tênÁ H°ing S; , nên ng°Yi ViÇt mùi thÝ t; ÙngÁ H°ing TichÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn,
Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khii bÇnh

Tranh v½ này không giNng các tranhÁ chúc mæng. Tranh này kÁ mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu
TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tich. Nhà vua, doÁ bË ph;Á vì phimÁ lxi lşmÁ lUn, nên m_c phÉi mùt bÇ
cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngõi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khii bÇnh. Trong khiÁ thián Ænh, DiÇu ThiÇn th
n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ m;nh cçaÁ thián Ænh, tñ biçn
mùt cả giãÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyên nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU
tay và mùt con m_t, Á pha thành mùt thuNc xoa (hay thuNc uNng) thì s½ có thÁ khii bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p
n; ©n tu cça Bà. Bà ra lÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kÁ) và móc ra m_t trái cça mình. Sau mùt
l°áng lñ, hí ànhÁ tuán lÇnh. Bàn tay và con m_t °ác °a vÁ cung vàÁ sí dãngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khii bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cía Ùng có nhiÁu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş
nh° th°Yng g-p trên các t°äng thÝ. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu©n bË c_t tay và l
cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChşnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhâmÁ ch_p tayÁ kính ng°áng tr°
hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á M_t tay làm thuNc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt o;ng trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính t; chùa B;ch T°Úc

Tranh v½ kÁ mùt o;ng cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu th; lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B
;Á chánh qu£, nên ÁÁ thí tháchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui d;ng mùt ng°YiÁ phã niÁ tr» 1p vàÁ ngi ýmuNn kçt hôn. Ngà
cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÉ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sNng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ l; m°YiÁ Ýi s
Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vã chÓng sNng rşÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tñi khi ThiÇn S) an
yÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng s_p dùng dao c_t sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng
giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong c;ngÁ tuyÇt v;ng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) .
nàng tìm mùt n; ÁÁ xa lìaÁ thç gian.

NàngÁ giÉ d;ngÁ làm trai çn chùa B;ch T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiÁu, l;ý tên là Kính Tâm. D°Ui d;ng gi
nhiÁu ng°Yi con gái trong vùngÁ say ãm. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË Mşu,Á tí yÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi
Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa B;ch T°Úc và bË ThË MşuÁ theo uÕiÁ ráo r;çt. Ha
trái: Hşm thÝi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày v°;n ra khiiÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tñt lãnh
(phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tñt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chNng l;Á các qu- thşn
Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chñi sñ tỉ tình cça ThË Mşu. Vì hYn dxi, ThË Mşu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch
ÁÁ trÉ thù, ThË Mşu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhçt quyçtÁ chñi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tşn. NhÝÁ H
chËu óng tián ph;ç, nên nàng °ác th£ ra, nh°ng phÉi sNng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MşuÁ b; r;çi, khôngÁ Á yÁ gi
lÝiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm
ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MşuÁ hoàn toànÁ là vu khNng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuçt,Á éc Ph-tÁ hiÇn
biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trÝi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y d;ng này làÁ Quan ÂmÁ tNng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phã niÁ cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyên Giám NcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a d;ng sinh híc rëng nhiÇt Òi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc
SéÁ quán PhápÁ t; Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.